

URTEC

LIST S PODOBAMI ZA
SLOVENSKO MLADINO
S PRILOGO "ANGELCEK"
LETNIK: 49

1919

STEVILKA: 12.

Vsebina:

Devojana: Sveti večer. (Pesem.)	153
Fr. Ks. Steržaj: Naši nagajivčki.	154
Lud. Koželj: Kakó je pozimi.	158
Francka Zupančič: Polnočnica.	160
Dr. Jak. Šilc: Ena sama. (Pesem.)	161
L. Podlogar: Iz zgodovine kranjskih trgov. (Na- daljevanje.)	162
Mudra lija.	164
Pripovedka o brinjevi jagodi.	165
Maksimov: V duhu doma. (Pesem.)	165
Modrost v pregovorih, domačih in tujih.	166
Drobiž.	166
Rešitev rebusa v 9.—11. števil.	167
Rešitev križa v 9.—11. števil.	167
Imena rešilcev.	167
Listnica uredništva.	168
Vabilo na naročbo.	168

Vrtec s priložo Angelček izhaja prvega dne v mesecu in stane 9 K na leto. Izdaja društvo Pripravniški dom.

Urednik: Jožef Volc, župnik na Rovih. © Oblastem odgovoren: Ludovik Tomažič. © Za upravljanje: dr. Jožef Demšar, prof. v Ljubljani, Sv. Petra cesta števil. 50. © Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani.

LIST S PODOBAMI ZA SLOVENSKO MLADINO S PRILOGO ANGELEČEK.

Leto 49.

Ljubljana, decembra 1919.

Štev. 12.

Devojana:

Sveti večer.

(Triolet.)

*Zakaj takó svečanoiho plavaš
na zemljo k nam, večer božični ti?
Zakaj tvoj mrak najlepši se nam zdi?
Zakaj tako svečanoiho plavaš?
Li veš, kak svet po tebi hrepeni,
da v mir ga blaženi sladkó uspavaš?
Zakaj tako svečanoiho plavaš
na zemljo k nam, večer božični ti?*

*Pač veš, da nekdam v pajčolanu tvojem
rešenje plavalo je na zemljó,
sladkost miru rosilo je nebo —
pač veš, da nekdam v pajčolanu tvojem.
In blagoslovljen mrak je tvoj zato,
ker konec storil bil sveta je bojem . . .
Pač veš, da nekdam v pajčolanu tvojem
rešenje plavalo je na zemljo.*

Naši nagajivčki.

Piše Fr. Ks. Steržaj.

(Črtice s Koprivnika.)

3. Ušel je . . .

oznovstalo jutranje solnce je posvetilo nad koprivniško vasjo in obsijalo čudovitolepo, kakor bajno okolico. Zvečer prej je bila nastopila megla-zmraznica in pričarala čez noč na drevje in grmovje po vejicah najnežnejše kristalne cvetke.

Kako je vse zažarelo in zagorelo v jutranjem solncu! Nešteti tisoči najdrobnejših, iskrecih biserov vsepovsodi, kamorkoli se je ozrlo oko . . .

Z vzhajajočim solncem pa je pritisnil občuten mrzaz in se plazil med drevjem in grmovjem, pa preganjal že tako revne in sirotne gozdne ptičice proti hišam.

Po strehah, drveh in okoli vežnih vrat so se izpreletavale in iztikale za drobtinicami, da bi si ž njimi potolažile svoje prazne in lačne želodčke. Vsako, še tako nezatno in majhno zrnce jim je prišlo prav. To je pa vedel tudi Bajdrov Lovrenc — in želeč, da ujame vsaj enega lepopisanih rumencev-strnadov, je brž nastavlil ptičnico pod stogom, nasul naokoli senenih drobtin, notri pa peščico zlatorumene kaše, ki so jo bili prinesli mati celo z Bleda in jo namenili popolnoma drugim želodcem kakor pa jo je zdaj odločil Lovrenc.

Semtertja so frfotali mali prezebljenčki, pa brskali med senenim drobirjem, glasno clikali, pa se podili za zrnca in se tudi jezno zaletavali drug v drugega. V kletko pa ni skočil, Lovrenčevim vročim željam navkljub, dolgo časa prav nobeden . . .

Nastavlil se je Lovrenc na okno in živo gledal glasne in lačne ptičice. Pozabil je skoro na zajtrk; šele materin klic ga je spravil od okna.

»Lej ga no, ali ne greš jest?«

Pa še med jedjo so Lovrencu uhajali pogledi skozi okno. Dvakrat je zataknil žlico poleg skledé in šele v tretje je prinesel pol žganca iz nje.

Po jedi je pa smuknil hitro spet k oknu. Ptičnica je bila zaprta! Ujel se je!

Kakor vreteno je smuknil Lovrenc skozi vrata in pod stog.

Jata rumencev-strnadov je preplašena odletela, samo v ptičnici se je začulo frfotanje. Naglo je stisnil Lovrenc ptičnico pod pazduho in vrisnjaje skočil v hišo.

»Ujel se je! Se je že ujel!« je vpil na vse pretege.

»Ali mi ne boš tiho, ti nemarnè ti! — Še Ančko mi boš zbudil,« so se zaježali mati izza ognjišča in tako precej zmanjšali Lovrenčevo navdušenje.

V hiši so ga pa obkolili Tona, Minca in Ivanka, pa gledali preplašenega ptička skozi špranje.

»Samec je!« je pojasnil Lovrenc samozavestno. »Kako je leporumeno pisan po glavici!«

»Kaj pa boš ž njim?« ga vpraša Minca.

»V kletko ga bom zaprl in jesti mu bom dal...«

»Za čemu ti pa bo?«

»Kar tako. Vsaj lačen ne bo, in zeblo ga ne bo.«

»Ali bo kaj pel?«

»Kako pa. A samo poleti... Tona, drži ti ptičnico, jaz grem po kletko pod streho. Pa mi ga ne smeš izpustiti, da veš!«

Naglo šine Lovrenc po stopnicah in kmalu prinese okajeno, pa še dovolj dobroohranjeno kletko. Nasuje ji nekaj zrnja v korito in pomakne posodico z vodo pri stranskih vratcih vanjo. Nato jo pa postavi na okno.

Strnad je preplašeno frfotal po kletki. Zaletaval se je, utikal glavico med žico, pa spet počepal... Usmiljenja vredna je bila živalca, navajena zlate prostosti, sedaj zaprta v ozko kletko!

Lovrenc pa ni čutil teža. Veselil se je pisanega ptička in mislil nanj še potem, ko je odšel z Minco v šolo.

Bajdrova Ivanka je pa ostala sama v sobi. Mati in Tona sta odšli v hlev, klast živini. Mala Anamarta je pa sladko spančkala v zibelki.

Rumenec-strnad v kletki se je bil umiril. Obračaje pisano glavico, je zrl po sobi.

Počasi se mu približa Ivanka od strani po klopi. Bolj bi ga rada videla. Postavi kletko z okna na obširno klop. Ptička se plašna spet zaleti po kletki od ene stene v drugo. Vmes žalostno začivka.

Ivanka pa ne vidi njenega strahu. Odpre ji kletkina vratca in seže z roko po ptički. Začuje se še bolj preplašeno frfotanje in rezkejše čivkanje. Ivankina ročica hiti za ptičko iz kota v kot... smuk!

Strnad šine mimo nje skozi odprtino in živahno začivka — a se navsomoč zaleti z glavico v šipo. Omamljen obsedi na oknu.

»Na, ušel je...« preplašena vzdihne Ivanka in zre s širokoodprtimi očmi za ptičko.

Kaj pa zdaj? Strah se je poloti. Predobro pozna Lovrenca, še bolj pa njegovo roko... Obrazek se ji nakremži, ustnice se namrdnejo, in iz oces ji priležeta dve solzici, pa še dve... Pritajen »uu-u« se začuje po sobi.

A le za hip! Začujejo se glasovi lesenih cokel po veži, in na vratih se prikaže Tona. Pogleda v izbo.

»Ali ne boš tiho? Kaj pa ti je?«

»Ptiček... u-u... je u-u-šel,« potegne nosek Ivanka.

"Ptíček je ušel!"

»Pa je treba zato jokati? Ujemi ga, pa bo!«

Oha! Seveda! »Ujemi ga, pa bo!« Kar tako se ujame tak ptič. Ko bi mogla frčati, bi ga že ujela, tako pa...

»Po tisti stari klobuk pojdi gor pod streho, pa ga povezni nanj!« ji svetuje Tona. In Ivanka, kakor je bila sicer počasna, brž skoči po klobuk. Tona pa odide v kuhinjo.

Rumenček se je medtem izpreletel. Skakal je nekoliko časa po sobi, naposled pa sedel na skledico z jabolki, ki je stala na trinožnem stolcu.

»Aha, sedaj ga pa lahko ujame!« — si misli Ivanka, ko se vrne in se previdno približa ptičku. Počasi — previdno — vedno bliže in bliže...

Še en korak — še pol... Sedaj... hop!

Mati pa odpró ravnotedaj vrata. Strnad smukne mimo njih glave tako naglo, da preplašeni odskočijo. Ptiček pa skozi vrata in na prosto.

Živahen »čivk« oznani njegovo veselje. Zategnjen Ivankin »uu-u« — pa njen strah in njeno žalost...

Bajdrov Lovrenc jo je tisto jutro kaj ponosno primahal pred šolo. Že cel trop otrok je čakalo tam. Vsi so bili precej dobro zaviti. Nosovi so jim rdeli mraza. Ta in oni je poskakoval po eni nogi, pa zopet po drugi, da si ogreje otrple prste. Pri tem so ropotale cokle kaj votlo.

Najživahnejši med vsemi je bil Vrtačarjev Martin. Skakal je, da mu je daleč odletavala platnena torba na hrbtu. Do njega je prišel Bajdrov Lovrenc. Naglo mu je podstavil nogo. Martin se je nemilo zvrnil po trdih zmrzlih tleh in precej glasno je zastokal, ko se mu je ulila iz nosa kri.

A brž je planil pokoncu in se zakadil v Lovrenca. Gospod učitelj se je pa pokazal pri odprtih vežnih vratih in spustil otroke v sobo.

»Lovrenc, ti boš pa danes čez opoldne tu ostal. Že veš, zakaj,« se je glasila njegova obsodba, namenjena Lovrencu.

Dolga, zelo dolga je bila tisti dan Lovrencu tista ura od poldne do ene. Minula je pa vendarle. Prišli so popoldanski šolarji, pouk je minil, odšli so — on pa ne! Ali bo še dolgo zaprt? Ali so pozabili nanj? Ni prijetno takole sam biti kakor ptiček v kletki. Spomnil se je Lovrenc ptička. Kakor njemu, se mu zdaj godi. Tudi on je navajen prostosti, pa kdo mu jo je vzel? Takoj, ko pride domov, ga bo izpustil — ptička, tako je sklenil Lovrenc tisto popoldne.

Zagotovo bi bil to tudi storil, da ni za to poskrbela že njegova preradovedna sestra Ivanka...

Kakó je pozimi.

Lud. Koželj.

Zopet plešejo po zraku bele muhe — snežinke. Ostra burja jim gode zdaj visoko, zdaj nizko, in bele zvezdice se sučejo in vrté, kakor jim ukazuje mogočna gospodarica.

Po beli cesti drče sani. Voznik in gospôda, ki se peljejo, so se odeli v gorke odeje in zavili v kožuhe. Konjiči brzé po snegu. Kraguljčki na vratu cingljajo venomer cin-cin-cin. Daleč so že sani, pa jih še čujemo.

Za vasjo je klanec. Tamkaj se sanká vaška mladina. Še Gotardov Peterček prezeba ondi, dasi prodaja sicer še platno okoli hiše. Dečki se vozijo na sanéh ali deskah v dolino. Pa tudi vriskajo in kričé, da jih je čuti z griča v drugo vas. Sosedov Poldek se je prevrnil, da so odskočile sani daleč vstran, on sam pa je legel v sneg tako trdo, da je potem komaj vstal. Vsi se mu smejejo. Poldek si pa urno otrése sneg s suknjiča, pograbi sanke in odhiti z njimi po strmém bregu, odkoder zopet zdrči v dolino.

Zdajci se oglasi Jurmanov: »Naredimo sneženega moža!« Vsi so brz pri delu. Nežiki pa naročé, naj gre domov in poišče star pisker, da ga poveznejo možu na glavo za klobuk. Kmalu stoji ob potu sneženi velikan in gleda otroke grozeče s črnimi, ogljenimi očmi. Pa zarajajo otroci okoli moža in se mu pačijo. Stlačijo si trde kepe in kepajo moža tako dolgo, da se sesuje popolnoma.

Mračí se. Vesela družbica odhiti domov. Spotoma prileti še temu ali onemu kepa v hrbet. A ta jo vrne hitro napadalcu, če se mu ni posrečilo, da je ušel v hišo. V zvoniku zapoje zvon večerni »Ave«. Otroci so brz doma. Sezujejo si čevlje in zlezejo na peč, da si ogrejejo premrle ude.

Mati prinesó večerjo. Vsa družina posede okoli mize. Tiho zajemajo iz sklede, malokdo kaj reče vmes. Še najbolj pridno pa zajemajo otroci. Izpraznili so se jim bili želodčki že čisto, in večerja jim gre prav v slast. Po večerji pa odmolijo rožni venec, potem pa podremljejo drug za drugim na peči; drugi domači pa opravljajo različna dela: pletejo koše in košare, popravljajo poljsko orodje, mati pa pridno vrté kolovrat.

Pozimi so noči dolge, a deci še vse prekratke. Jutro je spet brz, in vstati je treba. Oj, kako zdehajo otroci, si mencajo oči in se pretegujejo, preden zlezejo izpod gorke odeje. Ali čas poteka. Mati pri-ganjajo, mudi se v šolo. Dečki potegnejo kučme čez ušesa, deklice se zavijejo v kocke, poslovijo se od domačih in odbrzijo po mrzlem snegu. Spotoma se menijo, da se pojdejo popoldne drsat na potok za vasjo. Ondi je že za pedenj debel led. Opoldne se vrnejo otroci iz šole. Vsak použije svoje kosilce, nato odloži žlico, malo pomoli in se zmuzne skozi

vežne duri na plan, pa hajdi na led! Vse živo otrók je tam. Kakor veter hite po dolgi drsalnici. Včasih séde ta ali oni prav trdo na led, a za to se ne zmeni dosti. Hitro spet vstane in se zapodi med druge drsalce.

Krasno je pozimi polje. Vse belo. Bel je travnik za vasjo. Sneg je pokril z mehko odejo rastline, da jim ne more škoditi ostra burja. Pod snežno odejo so pa travne bilke še vedno zelene; cvetice — trobentice, marjetice in druge pa pripravljajo popja, da bodo zacvetele v prvi pomladi.

Vrane beračijo po dvorišču in kričé žalostno svoj kra-kra. Drzni vrabci pobirajo zrnca kar sredi kuretine. Tudi poljski škranec v rjavi suknjici je prišel bliže, da si poišče zrnca za lačni želodček. Strnadi, ščinkavci in siničice prosijo milo in trkajo s kljunčki na okna, češ, usmilita se nas, lačni smo!

V gozdu je vse tiho in mirno. Le kadar brije ostra burja, pripogibajo drevesa veje in sipljejo sneg na tla. Le smreke in jelke so še v zeleni obleki. Ci-ci-ci se oglašá s smreke sinica in ruži češarek. Zdaj zalaja kod pes. Spodil je zajca z ležišča in ga goni proti lovcu. Pok! Lajanje utihne. Zajček pade, zadet v prsi.

Posebno lep je gozd, kadar ga krasí ivje. Vs. ka vejica se tedaj blešči kakor posuta z biseri.

Dobri Stvarnik je dal tudi zimi obilo veselja in lepote.

Polnočnica.

Francka Zupančič.

Božič je. Noč tiha, sveta noč! Tisoč zvezdic miglja na nebu. Pot vodi v cerkev. — Čuj! Spev, zvonjenje! Ni zvonjenje, ne spev človeški — slavospev je tvojega srca, tako jasen in čist, da se ti dozdeva, da ga pojó nebesa.

Ura bije polnoč. Svečano zadoni v zvoniku zvon. — Lahno trenenje se začuti v ozračju kot drhtenje pred veliko novico, ki jo označja. Močnejše in svečaneje, vedno močnejše doni daleko naokrog zmagoslavni spev: »Nebeško Detece nam je rojeno; rešenik nam je dan!« A naposled utihne vse. Tišina, globoka tišina zavlada, ko stopiš v cerkev. — Nešteto lučic blesti, leskeče se belina oltarnega prta, vse je pripravljeno. Prídi, Detece, prídi! Poródi se nam iznova!

Zabuče orglje; duhovnik stopi k oltarju. Kakor pastir, ki hiti k jaslícam. Še je prazen, osamljen Betlehem. Božje Detece ni še tu. Kako prazen in mrzel je svet! Kaj je vse delo in vsa skrb ljudi, če ni Boga med njimi!

Tiha molitev — in potem slavospev iz ust angéla: Gloria in excelsis Deo . . . Prídemo, prihajamo vsi! Pričakujemo miru in milosti. In, Gospod, prinašamo ti dobro voljo in odprto srce. — Duhovnik dvigne zlato pateno, jaslice za nebeško Dete. V kelihu odrešenja med vodo in vinom bi radi bili neznatna kapljica, da bi nas očistila sveta kri.

Še je osamljen Betlehem. Ni še Odrešenika. Kako dolgo še? »Sanctus, sanctus, sanctus!« Odpira se nebo. Neslišno, nevidno prihaja truma angelov molít nebeško Dete. Srce, si pripravljeno tudi ti? O, bodi majčkeno, da se pripogneš k Detetu — in bodi veliko, da objameš svojega Boga! Čutiš sedaj dih blagoslova, gospodstvo vsemogočnosti?

Nekaj tihih besed — in Betlehem ni več prazen. Zavlada Kralj vseh kraljev, stvarnik sveta vladuje, gospod nebes in zemlje je prišel.

Kje je? Glej Detece! Smehlja se . . . Glej ročici, ki bi te radi objeli! Smeš iti tik k njemu, smeš zreti v ti očesci, ki iz njiju sije čudezna, neskončna ljubav. Smeš poljubiti čelo, čigar misli so od začetka posvečene tebi. Lahko položiš v ti ročici in v to detinsko srce vse, vse, kar te teži. In tvoje skrbi bodo malenkostne. Težave in bridkosti bodoš nosil vdano, ker, glej, ročici pritisneta vse, kar si jima dal, in tebe vsega privijeta na srcece. In iz tega srca izžareva ogenj, ki ti daje moč; sveti luč, ki ti kaže pot; izhaja radost, ki te navdušeno vodi čez vse ovire. —

Betlehem, kako si bil prej osamljen in kako si sedaj bogat! Kaj je ves svet proti tebi, ti kraljevo mesto! Daj mi delež na tvojem bogastvu, naj izgubim vse drugo! Detece, si me čulo?

Tvoje jasno očesce je obrnjeno vame. Vame zre, v revnega otroka. — Raztezaš ročici, o Gospod, in prosiš: »Odpri mi svoje srce!« . . .

Gospod, nisem vreden! A Detece kliče iznova: »Pridi bliže; čisto k meni!« — Zapreš oči. Ne vidiš pred seboj več jaslic, ne oltarja, in ne angelov. V tvojem srcu se je naselilo božje Dete. Česa želiš še? Tvoje srce so zdaj jaslice. Brezželjno, brezskrbno počivaš v Bogu. Njegov dih je tvoje življenje, njegov smehljaj tvoje veselje, njegova volja tvoje hrepenenje in tvoje delo.

Mir ljudem na zemlji!

Ena sama ...

Dr. Jak. Šilc.

»Ko bom velik, pojdem v goro,
pa natrgam zvezd z nebá,
pa jih dal bom tebi, mama,
da ne boš mi žalostna.

Ko bom velik, pa naslužim
svetlih si cekinov sto,
pa jih dal bom tebi, mama,
za obleko pisano.

Ko bom velik, pojdem daleč
tja po svetu vsepovsod,
pa bom vedno mislil náte,
kamor me zanese pot.

Daleč tam bom grad ti kupil,
ti pa v njem bivála boš,
pa še vrtec bom ogradil,
vrtec poln najslajših róž.«

*

»»Ne toguj, moj sin, po mami,
nič ne jokaj za menojo,
grad je moj tam nad zvezdami,
tja jaz moram še nocoj.

Pa ti, zvezd bom natrosila
in cekinov sto in sto,
pa bom Jezusa prosila,
da te on razvedril bo.««

*

Misli sinek na cekine
in na zvezde vrh nebá,
mamica pa še poslednjič
milo se mu nasmehljá.

Sinko, sinko, dobro pomni:
Dosti v zvezdah plama je,
dosti žarkov je v cekinih —
mama ena sama je.

Iz zgodovine kranjskih trgov.

I. Početek in razvoj naših trgov.

L. Podlogar.

(Konec I.)

Krankski kmetje so trgovali posebno živahno s soljo. Hodili so na sejme, kjer je bila spravljena sol v skladiščih, pripeljana iz Trsta, Reke ali iz benečanskih salin. Taka skladišča za sol so bila v Senožečah, Vipavi, Postojni in na Vrhniki. L. 1771. je pa postala sol državni monopol. Prodajala se je kakor dandanes tobak le v gotovih trgovinah in za določeno ceno. Kmete, ki so se pečali s solno trgovino, je ta vladna odredba udarila v živo. Začeli so torej tihotapiti s soljo, kakor s tobakom. Vlada je pa ustanovila posebno stražo, ki naj pazi na mejah in dan za dnem preži po deželi na tihotapce. Nemci so imenovali te stražnike »Überreiter«, ker so objahovali mejo in prejahovali vsa pota, koder so slutili kake kršilce te postave. Naš kmet jih je pa imenoval »iblajtarje«. To ime se je med ljudstvom ohranilo še do danes in ima v sebi nekaj zaničljivega. Ker so smatrali ti finančni stražniki kmete splošno za tihotapce, se je zgodilo neredko, da so zbudili v kaki vasi ponoči cele družine, pa prešteli moške, če so doma, in preiskali vse kote v hiši in v gospodarskih poslopih, če nimajo znabití kaj utihotapljenega blaga. Dan za dnem se je pa slišalo o spopadih med temi stražniki in tihotapci. Marsikateri solni tihotapec se je pokoril leta in leta za svojo nepouzdanost tihotapsko strast po ječah; veliko jih je pa padlo, da domači niso nikdar izvedeli, kje in kako.

Vlada je monopolizirala trgovino s soljo največ vsled tega, ker so se bili vrgli kmetje z vso strastjo na to kupčijo, kmetijstvo pa so zanemarjali. Vedela je, da prinaša trgovina več dobička kakor težavno obdelovanje zemlje, vendar je siloma tirala kmeta k poljedelstvu. Ohraniti ga je hotela kot hranitelja vseh stanov, da bi državo obvaroval pomanjkanja in lakote. Hotela je povzdigniti poljedelstvo, ki je sicer najbolj naravna in najbolj gotova pot do bogastva. To pa kmetu ni hotelo v glavo. Z zvijačo, z nevarnostjo lastnega življenja so tihotapili kmetje, dokler se je količkaj še dalo in izplačalo. »Slovenske večernice« so nam podale pred leti povest o »zadnjem tihotapcu«. Ondi nam je pisatelj lepo naslikal nemirno tihotapsko življenje in nesrečno smrt tihotapčevu. Tudi Levstikov Martin Krpan se ni strašil boja s stražniki. Bil je pa hrust, da se ni bal desetih. A kjer ni šlo s silo, se je posluževal zvijače, da je le odnesel zdrave pete in ušel pravici z utihotapljenim blagom.

Tihotapsko trgovanje je bilo v minolih stoletjih zelo razširjeno. To je bilo v veliko škodo trgom, ker se jih je ognil velik del trgovskega blaga. Trgi so se zato često pritoževali pri vladi, da ne bodo več pla-

čevali naloženih naklad, ker jim gre le na izgubo. Poleg velikih naklad so pa morali popravljati tudi ceste, napravljati in popravljati mostove in brodove. Vlada je pa pritiskala na grajščake, naj trdo primejo podložnike-tihotapce in prestopke kaznujejo. Pa grajščaki so pustili kmete v miru, ker so bili sami deležni njih izkupička. Zato je pa tembolj v živo prijemala v tem oziru kmete vlada, ki je hotela trgovino omejiti izključno le na mesta in na trge.

Nekateri trgi niso nič kaj zaostajali za podeželskimi mesti. Prav zgodaj so se tudi ondi začele razvijati rokodelske zadruga ali cehi. Te so imele dvojen namen. Varovale so predvsem izključno pravico do obrti pred nepoštenimi rokodelci ali »šušmarji«, h katerim so šteli vse rokodelce na kmetih in vse tiste, ki niso bili vpisani v zadrugo. Podpirale so pa tudi svoje člane v raznih potrebah življenja. Zadruga je imela svoj dom, imenovan »jeperga« (Herberge). Tu so se zbirali mojstri na posvetovanje, oglašali se potujoči rokodelci in pomočniki, prenočevali tu in čakali dela. Vodstvo zadruga je nadzorovalo mojstre in kaznovalo one, ki so izdelavali slabo blago in tako spravljali domačo obrt v slab glas. Da pa ne bi zadruga izrabljale obrtnih pravic v škodo odjemalca, je pa skrbel tržki zbor, ki je nadzoroval njih obrtni red, določeval ceno in pazil, da se je rabila prava mera in vaga. Kar je bilo za obrtnike velike vrednosti, je bilo tudi to, da jim z blagom ni bilo treba čakati, ampak je njih izdelke zadruga prevzela in pošteno plačala.

Pa še v drugem oziru so trgi radi posnemali mesta. Zgodaj so poskrbeli za dobre šole. V teh se je poučevalo v slovenščini in nemščini. Oboje je bilo potrebno. Brez nemščine niso mogli izhajati rokodelski pomočniki in vajenci, ki so pohajali tuje kraje, da so si izpopolnili obrtno izurjenost; pa tudi večji trgovci ne, ker so imeli zveze s tujimi trgovci.

Blagostanje trgov je tudi pripomoglo, da so se po trgih ustanavljali špitali kakor po mestih. Špital (*hospitalium*) ni bila bolnišnica, ampak nekaka hiralnica ali hiša za uboge, obubožane in onemogle tržane, ki si niso mogli več sami služiti kruha.

Samoposebi je umevno, da so bili tržani v dušnopastirskem oziru tudi dobro oskrbljeni. Celo potrebnega zdravnika so si poiskali bolj premožni trgi.

Slednjič ne smemo prezreti, da so dali ravno trgi podlago mestom. Naša mesta niso bila prvotno nič drugega kakor to, kar so in so bili naši trgi. V srednjem veku je bila razlika med mesti in trgi le v tem, da so imela mesta kot utrdbo mestno obzidje, trgi pa so bili v bližini in okrog gradov in imeli vsled manjše varnosti in bolj nezanesljive utrdbe manjše pravice in svoboščine.

Preden začne obelodanjati ta mladinski list povest o razvoju in usodi posameznih trgov, opozarjam, da ta spis ni učena razprava, ampak le poučno berivo, namenjeno v prvi vrsti šoli in šolski mladini. Kakor

p. F. Hrovatovi »Zgodovinsko-mestopisni obrazci« (glej »Vrtec« 1882-1884) naj bodo tudi naslednji članki le »obrazci«, pomoček k domoznanstvu. Ne podajam v njih popolne zgodovine kranjskih trgov, ampak le do-neske k njih zgodovini, pričakujoč spretnejše roke, ki kdaj podá širši javnosti delo, ki bo imelo nositi naslov:

»Zgodovina kranjskih trgov.«

Mudra lija.*

(Narodna priča.)

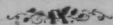
Neki seljak vozio na kolima u grad mnogo sira na prodaju. Putem kuda je vozio, veoma je mirisalo od sira. Miris dopre i do lije, koja je ležala nedaleko od puta u šumici i sunčala se.

Lija pomisli: u blizini mora da je sira, budući da tako lijepo miriše! — Digne se te podje bliže putu i vidi seljaka, gdje vozi puna kola sira. — Smišlja ona, kako da ga se dočepa. — I već se dosjetila mudroliji. Potrči kraj puta, prestigne seljaka, izadje na put, legne po srijedi te se pričini kao mrtva. — Seljak, prispjevši kolima do nje, opazi je, zaustavi konje i podje k lisici, te je udari bičem. No lisica se ne miče. Seljak, misleći zbilja, da je lija mrtva, digno je i baci u kola te pokrije ponjavom. Mislilo si dalje seljak: oguliti ću je i prodati kožu. Dobit ću lijep novac, i vozio seljak dalje.

Medjutim je lisica — kako se seljak nije ogledavao na kola — bacila svaki čas po jedan sir pokraj puta. Seljak nije opazio ništa, već je bio zadubljen u svoje misli, kako će mu ispasti prodaja.

Kad je mudra lija izbacila već priličan broj sira, izvuče se lagano ispod ponjave, skoči s kola te pobježe u šumu. Pokupi zatim sav sir, unese u svoju jamu i stane ručati veseleći se, kako je nadmudrila seljaka. — Zaista, imade lisica sedamdeset i sedam mudrolija.

* Poizkusite čitati, koliko boste razumeli to hrvatsko pripovedko. Vzeta je iz mladinskega listića »Andjeo Čuvar 1919«. Starši in učitelji vam bodo radi pomagali, če tuintam kake besede ne boste razumeli. »Lija« je lisica.

Pripovedka o brinjevi jagodi.

Človek naših krajev je bil prišel daleč, daleč tam za morjem v tuje in neznane strani. Nekega dne mu pripoveduje ondotni domačin o silno dragocenem zdravilu, ki more ozdraviti vsako bolezen; zato pa tega zdravila tudi za težke novce ni moč lahko dobiti. »Kakšno bi neki utegnilo biti to zdravilo?« vpraša radovedno naš človek. Tujec odgovori: »Eno samo zrno imam, skrbno zamotano in zavito, da bi ga ne izgubil.« Komaj domačina naš človek pregovori v to, da mu zrno pokaže. Po dolgotrajnem odvijanju pride naposled na dan — brinjeva jagoda. Naš človek se nasmehne ter pravi: »Kaj, to je tisto imenitno in dragoceno zdravilo? — Pri nas to raste prosto po pustih pašnikih in prostorih. Mnogo je ljudi, ki tistega grma, mimo njega gredoči, še celo ne pogledajo ne!« — »Tako?« odvrne začudeni domačin, — »ali pa umrje kdaj kak človek pri vas, ker imate toliko obilico tako imenitnega in dragocenega zdravila vedno lahko pri rokah in brezplačno na razpolaganje?«

(Novice 1891.)

V duhu doma.

Maksimov

*K polnočnici vabi zvon ljudi,
vsa okna že v lučkah žaré;
vse je takó kot nekdanje dni,
ko so vabili k polnočnici
premilo zvonovi trijé,
zvonovi trijé.*

*In v kočici mnogi enega, dveh
ni v noči tej sveti doma —
Bog vé, kje drhté na tujih tleh? —
ali vsa srca, ki še živé,
v tej noči so v duhu doma,
v duhu doma.*

Modrost v pregovorih domačih in tujih.

Lakomnik, lakomnost.

Lakomnik pride z zaprto roko na svet.

Lakomnik ni nikoli sit.

Več ko lakomnik vidi, več poželi.

Lakomnik ima dve hčeri: ena »Daj!«, druga: »Prinesi!«.

Lakomniku več manjka ko vse.

Lakomnik, če prešiča prodá, bi rad še klobase posebe prodal.

Lakomnikom, očem in beračem ni nikoli dosti.

Lakomnik in peklo nikoli ne pravita: dovolj!

Lakomnika nasiti le grobna prst.

Lakomniku se zdi škoda njegove sence.

Lakomnost največja reva.

Kjer lakomnost, tam reva.

Lakomnik je največji revež na svetu.

Lakomnik nima ne prijateljev, ne so-č rodnikov.

Lakomnik in zapravljivec — oba ni nimata.

Lakomnik in koza ne rabita olja pri salati.

Lakomniku je žal, če je v sanjah kaj podaril.

Lakomnik se rajši obesi kot ustrelí, da smodnik prihrani.

Lakomnik je bogat berač.

Če greš k lakomniku na kosilo, doma se najej!

Lakomnik ne pusti luči prižgati.

Lakomnik Bogu z oltarja vzame.

Lakomnik vsako pravdo izgubi.

Lakomnik izgubi rajši zob iz ust ko vinar iz mošnje.

Lakomnik bi muho odrl, ko bi kaj dobil od nje.

Lakomniku so rumene gobe najljubše.

Lakomnik dušo proda.

Lakomnik rajši gleda v denar ko v sonce.

Lakomniku so oči pri pogači.

Lakomnik ima boga v omari.

Lakomnik išče nebes v blatu.

Lakomnik rajši gleda v cekine ko v sonce.

Lakomnik rajši čuje cekine zveneti ko slavca peti.

Lakomnik rajši vzame sto vinarjev ko krono.

Lakomnik ima velike oči, pa majhen zelodec.

Kjer lakomnik žanje, ni kaj paberkovati.

Od lakomnikove skrinje ima hudič ključ.

Lakomnik si smrt sam kupuje.

Lakomnik in prešič sta šele po smrti koristna.

Lakomnost je človeku dostikrat v potrato.

Lakomnost oslepí stare in mlade oči.

Lakomnost raste z denarjem.

Lakomnost vsak dan mlajši.

Lakomnost nima dna.

Lakomnosti ne uteši ni sreča, ni nesreča.

Lakomnost je samasebi mačeha.

Lakomnost in zvestoba (poštenost) si nista sestri.

Lakomnost srce zatrdí, da je huje od jeklene peči.

Lakomnost je vseh pregreh mati (kraljica).

Lakomnost je dobro zdravilo za dolgo življenje.

Le lakomnost s časom je dobra.

Drobiž.

Najstarejše znano drevo, kolikor se more njegova starost dognati, je stalo v bostonski okolici. Tó je hrast, čigar starost je cenil prof. Eaton na 2000 let, in pod katerim so po pravljici počivali francoski prostovoljci, ki so se pod Lafayetom vojskovali za ameriško neodvisnost. Naposled so hrastovega očaka posekali, in člani kluba Quinipiniak so si dali iz njegovega lesa napraviti stole. Najstarejši hrast v Evropi ima 410 let in stoji blizu Aschaffenburga. Sploh najstarejše drevo ali pravzaprav šipek, ki menijo, da ga je usadil sam Karol Veliki, ko je sprejel poslanika Harun al Rašida, se nahaja pri Hildesheimu ter pokriva s svojim vejevjem 11 štirijaških

metrov zemlje. Še dandanes je vsako pomlad ves v cvetju. V l. 818. je dal pod njim Karolov sin sezidati kapelico. Najstarejša jelka na Nemškem stoji na Saksonskem blizu Grünthala, čije deбло meri dva metra 10 centimetrov v premeru. Najstarejša lipa pri Schwarzenburgu meri sedem metrov in pol v premeru. Na Nizozemskem stoji pri Keeru lipa, ki meri v krogu šest metrov. O njej se pripoveduje, da jo je vsadila rimska posadka mesta Atnatica. V letu 1868. jo je zalotil vihar in ji polomil vej za šest voz. A vkljub temu se ni porušila, in iz debla mladovje še poganja. Običajno se prisoja drevesom ta-le starost: bor 500 do 700 let, jelka 425, mecesen 275, bukev 245, trepetlika 210, breza 200, jesen 170, jelša 145, brest 130 let. Najbolj rahel les imajo sadna drevesa, a vendar stoji v ameriškem Boothbayu 112 let stara jablana, ki pa še vedno rodi. Olbrim Washingtonia se ceni na 3000 let, a blizu Pavije stoji cipresa iz dobe Julija Cezarja. Še v minulem stoletju je stala na Wirtemberskem lipa, ki je bila čez 1000 let stara.

Koliko dežja pade vsako leto? Vsako leto pade približno 446.000 km³ vode v obliki dežja na zemljo. Ako bi se ta neizmerna množina vode enakomerno razlila po vsem površju zemlje, bi stala voda po celem svetu 91 cm visoko.

Slovstvo.

Poezije. Zložil S. Gregorčič. Životo-pis napisal Ivan Dornik. I. zvezek. Ljubljana 1919. Založila Jugoslovanska knjigarna. Tiskala Jugoslovanska tiskarna. Cena za lično vezan izvod K 8.—. Izdaja je prav priročna. Življenjepis zelo zanimiv. Cena sevé za mladino malo visoka, a v sedanjih razmerah nič pretirana. In za milega Gregorčiča, kdor ga nima — kdo bo skoparil? Beri ga dvajsetič ali tridesetič, vedno je še lep. Gorko priporočamo.

Engelbert Gangl: Zbrani spisi za mladino. Peti zvezek. **Vinski brat.** Povest. V Ljubljani 1919. Last in založba »Društva za zgradbo Učiteljskega konvikta«.

Natisnila Učiteljska tiskarna. Cena vezani knjigi K 6.—. Zelo poučna povest za mladino. Zgodba nesrečnega študenta, ki spravi s ponočevanjem in popivanjem sebe in svoje prezgodaj pod zemljo. Snov sicer ni nova, a je vseskozi zanimivo obdelana. Morda bi bilo na vzgojno plat boljše, če bi bil izostal na str. 61. opis tistih slabosti? »Scola« na str. 16. naj se popravi v »schola«.

Popravek. V zadnji troštevilkli nam je premenil tiskarski škrat še po korekturi na str. 124. ime gospoda pisatelja iz Stukelj v Strukelj. Avtor je gospod Ivan Stukelj, nadučitelj na Frankolovem pri Celju.

Rešitev rebusa v 9.—11. številci:

Več opravi krotkost kot ostrost

Rešitev križa v 9.—11. številci:

Regent Aleksander (R, pet, tiger, poletje, vinar, uta, A, Ela, meč, oko, s, pav, Janez, kladivo, Barcelona, podporačnik.)

Samó rebus so prav rešili: Fr. Skuhala v Verzeju; Nikolaja Bučarjeva v Ljubljani; Oskar Hrastnik v Št. Jurju ob Pesnici; Fr. Čepe pri Sv. Jurju na P.; Rupnik Poldka, Ocepok Dragica v Trbovljah-Vode; Jože Cvamž, Trbovlje; Fr. Kramar v Mateni pri Igu; Angela Gospodarič v Ljubljani; Tonja in Nadežda Žerjav, Ljubica Počkar in Mici Oblak v Ljubljani; Fr. Jeglič v Ljubljani; Boris in Lija Šijanec v Svetinjah; Marta Kladnik na Vranskem; Fröhlich Hubert v Ljubljani.

Samó križ so prav rešili: Vida Jenčič, Maribor; Joško Globevnik v Novem mestu; Mat. Bobnar v Lahovičah; Tončka Sattler v Stavenšenci pri Radgoni; Jakobina Žitek v Novem mestu; Metod Mikuz v Šmarju; Albin in Vilko Jarc na Mirni; Betka Piber na Bledu; Janko Trpin v Ljubljani.

Oboje so prav rešili: Iva, Pavla in Anica Lavrič, Anica Grebenc, Francka Martinič v Cerknici; Dolenc Boris v Novem mestu; Fr. Novak v Kočevju; Mira in Janko Kepa v Wagenspergu; Tonček Jandl v Mariboru; Jakob Langerholz, Ivana Potočnik v Št. Lenartu n. Št. L.; Fr. Bohanec v Mariboru; Dragislav Farkaš, Juršinci pri Ptuj; Erika Kamensek v Dvoru; Ivo, Vida, Dragi, Mila Stukelj na Frankolovem; Radko Sem v Ljubnem; Julka in Karolina Češarek v Nemški vasi pri R.; Mihael in Anica Pustršek na Zdolah pri Kozjem.